

หลักฐานและวิธีการทางประวัติศาสตร์ Historical Sources and Historical Method

*ธีระ นุชเปี่ยม
Theera Nuchpiam

บทคัดย่อ

อดีตเป็นเรื่องราวที่นักวิชาการหลากหลายสาขา รวมทั้งประชาชนทั่วไป สนใจศึกษาค้นคว้าตามแนวทางและความต้องการของตน จึงมีคำถามว่า นักประวัติศาสตร์มีแนวทางและวิธีการศึกษาที่เรียกได้ว่าเป็น “วิธีการทางประวัติศาสตร์” ที่ทำให้นักประวัติศาสตร์แตกต่างจากนักวิชาการสาขาอื่นๆ หรือนุคคลทั่วไปหรือไม่ แม้ว่าคำตอบปัญหานี้จะเป็นการยืนยันว่านักประวัติศาสตร์มี “วิธีการทางประวัติศาสตร์” ที่เป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าเรื่องราวหรือเหตุการณ์ในอดีต แต่ปัจจุบันการที่ขอบเขตความสนใจของการศึกษาทางประวัติศาสตร์ขยายกว้างออกไปอย่างมาก จนมีแนวทางและวิธีการศึกษาที่หลากหลาย ทำให้ประวัติศาสตร์แยกออกจากสาขาวิชาอื่นๆ โดยเฉพาะในด้านสังคมศาสตร์ได้ยากขึ้นทุกที อย่างไรก็ตาม วิธีการทางประวัติศาสตร์โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักฐานในการศึกษาค้นคว้า ยังถือได้ว่าเป็นแนวทางหลักของนักประวัติศาสตร์ ซึ่งผู้สนใจศึกษาค้นคว้าเรื่องราวของอดีตไม่ว่าจะอยู่ในสาขาวิชาใด จำเป็นต้องยึดมั่น และวิธีการที่เกี่ยวกับเรื่องนี้เองที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการนำไปใช้ประโยชน์ด้านการวิจัยไม่ว่าจะโดยนักวิชาการด้านใด

*นักวิจัยอาวุโส สถาบันวิจัยสังคมและเศรษฐกิจ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

Abstract

The past is a subject matter that attracts the interest of not only historians but also academics in other disciplines as well as many members of the general public. A question thus arises: Is there a “historical method” that generally distinguishes the historians from academics in other disciplines? Most historians would certainly assert that they follow a historical method in their inquiry, though given the expansion of the scope of historical study itself, and the resulting need for various research methods and techniques, history has become increasingly indistinguishable from other social science disciplines. However, the inalienable nature of historical study is that it is source-based, and it is the specific method relating to the use of historical sources that provides historians, as well as academics in other disciplines interested in studying the past human society, with both a useful tool and an intellectual grounding for their scholarly inquiry.

คำสำคัญ : วิธีการทางประวัติศาสตร์, ประวัติศาสตร์และสังคมศาสตร์

Keywords : Historical Method , History and Social Science

บทนำ

วิชาการสาขาต่างๆ นอกจากจะมุ่งศึกษาปรากฏการณ์เฉพาะที่อยู่ในขอบเขตความสนใจแล้ว ยังมีแนวทางและ “วิธีการศึกษา” เฉพาะของสาขาวิชานั้นๆ ด้วย ความเป็น “ศาสตร์” ของวิชาการสาขาต่างๆ บางครั้งขึ้นอยู่กับวิธีการศึกษาอันเป็นแนวทางเฉพาะของตน มากกว่าปรากฏการณ์หรือเรื่องราวที่เป็นความสนใจด้วยซ้ำ เพราะบางครั้งอาจจะศึกษาเรื่องเดียวกัน แต่มีมุมมองทางวิชาการและวิธีการศึกษาต่างกันไปตามแนวคิดและวิธีการเฉพาะของสาขานั้นๆ เช่น นักรัฐศาสตร์อาจจะสนใจศึกษาพฤติกรรมการณ์ “ชื่อเสียง” จากมุมมองของแนวคิดเกี่ยวกับระบบ “ห้วคະແນน” และเครือข่ายการจัดตั้งในระบบการเลือกตั้ง ในขณะที่นักสังคมวิทยาอาจจะสนใจปรากฏการณ์เดียวกันนี้ในแง่ของอิทธิพลของเครือข่ายระบบอุปถัมภ์ที่มีอยู่ในโครงสร้างทางสังคมของไทย

เรื่องราวและปรากฏการณ์ที่ดูจะเป็นความสนใจร่วมกันมากที่สุดของนักวิชาการสาขาต่างๆ ในด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ก็คือเหตุการณ์และเรื่องราวทางประวัติศาสตร์นั่นเอง นักวิชาการสาขาต่างๆ ในด้านนี้สามารถจะเลือกสรรเหตุการณ์หรือเรื่องราวในอดีตเรื่องใดก็ได้ (หากไม่มีปัญหาด้านการขาดข้อมูล

หลักฐาน) มาศึกษาวิเคราะห์ตามแนวคิดและวิธีการเฉพาะของสาขาวิชาของตน ทั้งนี้เพราะการศึกษาเรื่องราวทางสังคมแทบจะทุกด้าน ตั้งแต่เรื่องของท้องถิ่น ชุมชน สถาบันทางการเมือง (เช่น พรรคการเมือง) สถาบันทางสังคม (เช่น ระบบการศึกษา) องค์กรทางเศรษฐกิจ (เช่น ธนาคาร) องค์กรในระบบราชการ (เช่น กระทรวงทบวงกรมต่างๆ) ไปจนถึงแบบแผนทางวัฒนธรรมและความคิด ก็มักจะเกี่ยวข้องไปถึงเรื่องราวอันเป็น “ที่มาที่ไป” หรือประวัติความเป็นมาของสิ่งต่างๆ เหล่านี้ ดังนั้น แม้กระทั่งในกรณีที่มีความสนใจหลักไม่ได้อยู่ที่การศึกษาเรื่องราวอันเป็นภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ แต่เพื่อความสมบูรณ์ของเรื่องราวที่ศึกษา ก็มักจำเป็นต้องมีการค้นคว้าเรื่องราวประวัติความเป็นมาต่างๆ ด้วย

นักวิชาการสาขาต่างๆ ที่ศึกษาเรื่องราวเหล่านี้จำเป็นจะต้องมี “ความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง” ของนักประวัติศาสตร์หรือไม่ หรืออย่างน้อยควรมีความคุ้นเคยกับแนวทางและวิธีการของนักประวัติศาสตร์บ้างหรือไม่ เพียงใด และหากมีความจำเป็นเช่นนั้น แนวทางและวิธีการของนักประวัติศาสตร์ในการศึกษาค้นคว้าเป็นอย่างไร กล่าวคือ ประวัติศาสตร์ในฐานะที่เป็นสาขาวิชาที่ได้รับการยอมรับในวงวิชาการสาขา

*ปรับปรุงจากเอกสารประกอบคำบรรยายเรื่อง “วิธีการทางประวัติศาสตร์เพื่อการวิจัย” จัดโดยฝ่ายวิจัย มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์ เมื่อวันที่ 14 พฤศจิกายน 2551 ณ ห้องประชุมสมภพ โทตระกิตย์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์ ผู้เขียนได้รับประโยชน์อย่างมากจากข้อคิดเห็นต่างๆ ของผู้เข้าร่วมฟังการบรรยาย และขอขอบคุณเป็นอย่างยิ่งมา ณ ที่นี้

หนึ่ง มีแนวทางและวิธีการเฉพาะที่บ่งบอกถึงความเป็น “วิชาประวัติศาสตร์” หรือไม่ และหากนักประวัติศาสตร์มีแนวทางและวิธีการเฉพาะเช่นนั้น นักวิชาการสาขาอื่นๆ ที่ศึกษาเหตุการณ์หรือเรื่องราวในอดีตจำเป็นจะต้องใช้แนวทางและวิธีการของนักประวัติศาสตร์โดยตรงหรือไม่ หรือสามารถจะอาศัยแนวทางและวิธีการเฉพาะในสาขาวิชานั้นๆ เองเท่านั้นก็ได้

ความจริงนั้น “ศาสตร์” ต่างๆ ย่อมจะต้องมีแนวทางและวิธีการศึกษาค้นคว้าที่บ่งบอกถึงการมีมาตรฐานและสถานะความเป็นสาขาวิชาเฉพาะของศาสตร์นั้นๆ ดังกล่าวแล้วแต่ด้วยเหตุที่เรื่องราวของอดีตไม่ว่าจะในลักษณะใด เปิดโอกาสให้ผู้ที่มีได้เป็น “นักประวัติศาสตร์” ซึ่งรวมไปถึงไปถึงประชาชนทั่วไปด้วย เข้ามาร่วมศึกษาค้นคว้าได้เสมอ จึงจำเป็นต้องทบทวนพิจารณาประเด็นพื้นฐานเรื่องวิธีการทางประวัติศาสตร์ เพื่อชี้ให้เห็นสิ่งที่เป็นรากฐานทางวิชาการของสาขาวิชานี้ ที่จะทำให้การศึกษาค้นคว้าเรื่องราวของอดีตไม่ว่าจะโดยผู้ใดมีมาตรฐานอันเป็นที่น่าเชื่อถือและยอมรับได้ในวงวิชาการ

วิธีการทางประวัติศาสตร์

เมื่อพูดถึง “วิธีการศึกษา” ก็เป็นที่เข้าใจกันโดยทั่วไปในหมู่นักวิชาการว่า มีความหมายรวมถึงแนวคิดและแนวทางการศึกษาค้นคว้า

ตลอดจนเครื่องมือหรือวิธีการที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า เช่น เครื่องมือและวิธีการในการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งอาจจะเป็นวิธีการเชิงคุณภาพ หรือวิธีการเชิงปริมาณ ก็ได้ ในสาขาวิชาประวัติศาสตร์ “วิธีการทางประวัติศาสตร์” (historical method) ก็มีความหมายรวมไปถึงแนวทางและวิธีการศึกษาของนักประวัติศาสตร์เช่นเดียวกัน

อย่างไรก็ดี ในกรณีของประวัติศาสตร์นั้น มีความสับสนตั้งแต่คำว่า “ประวัติศาสตร์” ซึ่งหมายถึงทั้งเรื่องราวที่เกิดขึ้นในอดีต เช่น “ประวัติศาสตร์อยุธยา” อันได้แก่เรื่องราวของอาณาจักรไทยแห่งนี้ ที่ดำรงอยู่ในช่วง พ.ศ. ๑๘๕๓-๒๓๑๐ และสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้าเรื่องราวในอดีตของมนุษย์ โดยทั่วไปนั้นเราจะคุ้นเคยกับประวัติศาสตร์ในแง่ที่เป็นเรื่องราวที่เรียบเรียงขึ้นหรือเล่าขานสืบต่อกันมา เช่น เรื่องราวที่เราเรียกว่า “ประวัติศาสตร์อยุธยา” แต่มักจะมีได้ใส่ใจมากกว่า เรื่องราวนั้นมีที่มาอย่างไร ใครเป็นผู้เรียบเรียงขึ้น หรือเล่าขานสืบต่อกันมาอย่างไร ที่จริงนั้น รูปแบบการนำเสนอเรื่องราวในอดีตมีความหลากหลายยิ่ง เพราะมีตั้งแต่เรื่องเล่าประเภท “พื้นความหลัง” โดยบุคคลทั้งในอดีตและปัจจุบัน ตำนานและพงศาวดาร ไปจนถึงผลงานค้นคว้าและเรียบเรียงเรื่องราวในอดีต ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากที่มีได้เป็นผลงานการค้นคว้าของนักประวัติศาสตร์

พัฒนาการของประวัติศาสตร์ในฐานะที่เป็นวิชาการสาขาหนึ่งก็เกิดจากความต้องการที่จะให้ความรู้เรื่องอดีตมีความชัดเจนและเชื่อถือได้เป็นสำคัญ กล่าวคือ ต้องการจะแยก “ความรู้ทางประวัติศาสตร์” (historical knowledge) ออกจากตำนาน เรื่องเล่าขาน หรือแม้กระทั่งคำร่ำลือซึ่งมักจะมียุติ ความเชื่อ ค่านิยม ตลอดจนความมุ่งหวังต้องการต่างๆ เข้ามาเกี่ยวข้อง พัฒนาการของวิชาประวัติศาสตร์ส่วนหนึ่งจึงได้แก่การพัฒนาแนวทางและวิธีการการศึกษาค้นคว้าที่จะทำให้เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่เป็นผลมาจากการศึกษาค้นคว่านั้นเป็นความรู้ทางประวัติศาสตร์ที่ชัดเจน เทียงตรง และเชื่อถือได้

กระนั้นก็ตาม แม้ทุกวันนี้สถานะความเป็นวิชาการแขนงหนึ่งของประวัติศาสตร์จะมีได้เป็นที่สงสัยอีกต่อไปแล้วก็ตาม แต่ก็ยังมีคำถามว่าประวัติศาสตร์มีแนวทางหรือวิธีการเฉพาะของตนโดยเอกเทศหรือไม่ สาเหตุส่วนหนึ่งก็เพราะประวัติศาสตร์ยังเป็น “พื้นที่” สำหรับใครก็ได้ที่สนใจจะเข้ามาศึกษาค้นคว้าเรื่องราวของอดีต เมื่อนักวิชาการสาขาอื่น (หรือประชาชนทั่วไปก็ดี) สนใจศึกษาเรื่องราวหรือเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ เช่น เมื่อนักรัฐศาสตร์ศึกษาเหตุการณ์ “การปฏิวัติ 2475” เราจะสามารถบอกได้อย่างไรว่า การศึกษาค้นคว้าของนักประวัติศาสตร์ในเรื่องนี้ แตกต่างจากการศึกษาค้นคว้าในเรื่องเดียวกันของนักรัฐศาสตร์หรือคนอื่นๆ อย่างไร

ปัญหาเรื่องสถานะความเป็นสาขาวิชาของประวัติศาสตร์จึงมี 2 ด้านด้วยกัน ด้านหนึ่งนั้นเกี่ยวข้องกับการมีวิธีการศึกษาค้นคว้าที่จะให้ความรู้ทางประวัติศาสตร์มีความหนักแน่นในทางวิชาการ (rigour) รวมทั้งมีเที่ยงตรง (integrity) และความน่าเชื่อถือ (reliability) อีกด้านหนึ่งนั้นประวัติศาสตร์เผชิญกับปัญหาความเหลื่อมล้ำ (หรือบางกรณีก็เรียกว่าเป็นการ “รูดล้ำ”) และคาบเกี่ยวกันในทางวิชาการ ที่นอกจากจะทำให้สถานะของประวัติศาสตร์ไม่ชัดเจนเท่าที่ควรแล้วยังอาจถูกมองว่า วิชาประวัติศาสตร์มีความหนักแน่นทางวิชาการเพียงพอหรือไม่ เพราะไม่ว่าใครดูจะเป็น “นักประวัติศาสตร์” ได้

นักประวัติศาสตร์แต่ละคนอาจจะตอบปัญหาโดยเฉพาะในประเด็นหลังนี้แตกต่างกันไป แต่ก็มีแนวคิดหลักประการหนึ่ง ซึ่งยึดถือโดยนักประวัติศาสตร์กลุ่มที่อาจเรียกได้ว่าอยู่ใน “กระแสหลัก” แนวคิดดังกล่าวนี้คือ ประวัติศาสตร์ประกอบด้วยเหตุการณ์เฉพาะต่างๆ ที่ไม่เกิดขึ้นซ้ำอีก ดังนั้น การศึกษาค้นคว้าทางประวัติศาสตร์จึงมุ่งไปที่การทำความเข้าใจเรื่องราวหรือเหตุการณ์นั้นๆ เป็นสำคัญโดยไม่ได้มุ่งหวังว่า ผลการศึกษาค้นคว้าจะนำไปสู่ข้อสรุปทั่วไปหรือนัยทางทฤษฎีเกี่ยวกับเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ในลักษณะเดียวกันนี้หรือไม่ นั่นคือนักประวัติศาสตร์สนใจเหตุการณ์เช่น “การปฏิวัติ 2475” ในแง่ที่เป็นเหตุการณ์เฉพาะเหตุการณ์หนึ่ง มีอะไรเกิดขึ้นที่เราเรียกว่าเป็น “การปฏิวัติ 2475” โดย

มิได้สนใจว่า เหตุการณ์นี้เหมือนหรือแตกต่าง หรือจะช่วยให้เราเข้าใจกรณีอื่นๆ ที่เราเรียกว่า “การปฏิวัติ” เช่นกันอย่างไร

ในทางวิชาการนั้น นอกจากจะต้องตอบคำถามว่า “อะไร” (มีอะไรเกิดขึ้นที่เรียกว่า “การปฏิวัติ 2475”) แล้ว ที่สำคัญก็จะต้อง “อธิบาย” (explain) ก็จะต้องตอบคำถามว่า “ทำไม” (ทำไมเหตุการณ์นี้จึงเกิดขึ้น) ด้วย ในทางปรัชญามีปัญหาที่ถกเถียงกันมากเกี่ยวกับเรื่องการอธิบาย นักคิดในแนวทางปฏิฐานนิยม (positivism) เช่น Carl G Hempel ได้กำหนดตัวแบบพื้นฐานในการอธิบายทางวิทยาศาสตร์ (scientific explanation) ที่เรียกว่าการอธิบายโดยอ้างอิงกฎ (Deductive-Nomological Model)¹ กล่าวคือ การอธิบายในทางวิทยาศาสตร์มีสาระสำคัญอยู่ที่การระบุปรากฏการณ์เฉพาะต่างๆ ที่เกิดขึ้นอธิบายได้โดยการอ้างอิงเชิงเหตุผลในทางตรรกวิทยาไปถึงกฎ (law) ทางวิทยาศาสตร์ที่มีอยู่ มีการเสนอความคิดที่จะให้มีการใช้การอธิบายในรูปแบบนี้ในการอธิบายในทางประวัติศาสตร์ด้วย² จนนำไปสู่การ

ถกเถียงอย่างมากในวงการนักปรัชญาประวัติศาสตร์และปรัชญาสังคมศาสตร์³

นักประวัติศาสตร์ที่ต่อต้านแนวทางนี้ เห็นว่า ประวัติศาสตร์ซึ่งประกอบด้วยเหตุการณ์เฉพาะต่างๆ ที่ไม่เกิดขึ้นซ้ำอีก ดังได้กล่าวแล้ว ก็สามารถจะอธิบายได้ แต่การอธิบายในทางประวัติศาสตร์ (historical explanation) ซึ่งเป็นการอธิบายเหตุการณ์เฉพาะต่างๆ ดังกล่าว จะต้องอธิบายในลักษณะที่ให้รายละเอียดของเหตุการณ์มากกว่าที่จะไปอ้างอิง “กฎ” ที่ว่าด้วยการเกิดขึ้นของเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง การอธิบายในทางประวัติศาสตร์จึงออกมาในรูปแบบของ “การเล่าเรื่อง” (narrating) หรือ “เรื่องเล่า” (narrative) ที่ระบุถึงเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกันอย่างเป็นเหตุเป็นผล และมีหลักฐานข้อมูลที่เชื่อถือได้ ที่นำไปสู่ (หรือก่อให้เกิด) เหตุการณ์ที่เราต้องการจะอธิบาย⁴ เช่น “การปฏิวัติ 2475”

หากนำแนวทางเช่นนี้มาเปรียบเทียบกับแนวทางของนักสังคมศาสตร์โดยทั่วไป เราก็จะเห็นความแตกต่างอย่างชัดเจน นักสังคมศาสตร์

¹Carl G Hempel, *Philosophy of Natural Science* (Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall, 1966)

²Carl G Hempel, “The Function of General Laws in History”, *Philosophy*, 39, 1942

³Patrick Gardiner (ed), *Theories of History* (New York: Free Press, 1952) และ Patrick Gardiner, *The Nature of Historical Explanation* (Oxford: Oxford University Press, 1959)

⁴นักปรัชญาประวัติศาสตร์บางคนเรียกว่าวิธีการนี้ว่า “colligation” อันได้แก่การนำเอาสิ่งต่างๆ มาเชื่อมโยงเกี่ยวเนื่องกัน W H Walsh, *An Introduction to Philosophy of History*, Third and revised edition (London: Hutchinson's University Library, 1976)

เช่น นักรัฐศาสตร์หรือนักสังคมวิทยา มิได้สนใจกรณีเฉพาะกรณีใดกรณีหนึ่งเท่านั้น ดังนั้น ความสนใจที่จะ “อธิบาย” เหตุการณ์เฉพาะ เช่น “การปฏิวัติ 2475” จึงเป็นการอธิบายในแง่ที่ว่า “เหตุการณ์เฉพาะ” นี้สอดคล้องกับแนวคิดทางทฤษฎีใดหรือไม่ หรือบ่งบอกแนวทางการเกิดขึ้นของเหตุการณ์ประเภทเดียวกันนี้ อย่างไร เช่น มีปัจจัยอะไรบ้าง (เศรษฐกิจ การเมือง สังคม จิตวิทยาสังคม ฯลฯ) ที่เป็นสาเหตุพื้นฐาน นอกเหนือไปจากปัจจัยที่เป็นกรณีเฉพาะที่นำไปสู่เหตุการณ์นี้หรือไม่⁵

หากเรายอมรับความคิดในแนวนี้นักประวัติศาสตร์ วิธีการศึกษาที่สามารถจะถือได้ว่าเป็นแนวทางเฉพาะของประวัติศาสตร์จึงได้แก่การศึกษาในลักษณะของการเล่าเรื่อง และนำเสนอผลงานการศึกษาค้นคว้าออกมาในลักษณะของ “เรื่องเล่า” ดังกล่าวแล้ว อย่างไรก็ตาม ยังมีข้อสังเกตสำคัญอีกบางประการเกี่ยวกับเรื่องนี้ ที่ทำให้ความคิดเกี่ยวกับการมีแนวทางเฉพาะของสาขาวิชาประวัติศาสตร์ในแง่นี้มีปัญหาอย่างมาก

ข้อพิจารณาประการแรกคือ แม้ว่านักประวัติศาสตร์ส่วนมากจะมุ่งศึกษาค้นคว้าไปในแนวทางนี้ แต่ลักษณะการ “เล่าเรื่อง” สามารถจะ

มีความแตกต่างกันได้อย่างมาก ความแตกต่างสำคัญมิใช่เป็นเรื่องของการตีความหลักฐานข้อมูลไปในแนวทางต่างกัน (ทำให้ประวัติศาสตร์เรื่องเดียวกันอาจมีได้หลาย “สำนวน” หรือหลาย “versions”) แต่ที่สำคัญคือความแตกต่างในแง่ของ “วิธีการเล่าเรื่อง” เลยทีเดียว

นักประวัติศาสตร์ส่วนหนึ่งเชื่อว่า จากข้อมูลหลักฐานที่มีอยู่ เราสามารถจะ “ร้อยฟืน” อดีตกลับขึ้นมาได้อย่างน้อยบางส่วน เฉกเช่นเมื่อมีการบูรณะซากโบราณสถานที่ปรักหักพังขึ้นมาใหม่ ซึ่งแม้จะไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ตามรูปทรงดั้งเดิม แต่การบูรณะร้อยฟืนซากปรักหักพังขึ้นนั้นก็มิรูปแบบหรือร่องรอยที่ทำให้เราสามารถจินตนาการถึงรูปทรงในอดีตได้ การเล่าเรื่องในลักษณะที่เป็นการร้อยฟืนอดีตก็เช่นเดียวกัน แม้จะไม่สมบูรณ์ทั้งหมด แต่ก็ยังทำให้เราเห็น “ภาพอดีต” บางส่วนได้ ประวัติศาสตร์ในแนวทางนี้เรียกว่า “แนวฟืนอดีต” (reconstruction)

อย่างไรก็ดี นักประวัติศาสตร์อีกส่วนหนึ่งกลับเห็นว่า อดีตเป็นเรื่องที่ผ่านเลยไปแล้ว และไม่มีทางที่จะ “ร้อยฟืน” กลับขึ้นมาใหม่ได้อีกสิ่งที่เราทำได้คือ “สร้าง” อดีตขึ้นมาใหม่จากร่องรอยหลักฐานที่มีอยู่ และประวัติศาสตร์ที่สร้างอดีตขึ้นมาเช่นนี้ย่อมจะสะท้อนความคิดและ

⁵ผลงานสำคัญที่ยังถือเป็นงาน “classic” เกี่ยวกับการต่อต้านอำนาจรัฐในรูปแบบต่างๆ คือ Ted Gurr, *Why Men Rebel* (Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1970)

ค่านิยมของยุคสมัยที่มีการสร้างด้วย เช่น การให้ความสำคัญเฉพาะบางเรื่อง แต่ละเลยเรื่องอื่นๆ อดีตและปัจจุบันจึงไม่อาจตัดขาดจากกันได้ แต่จะมีปฏิสัมพันธ์ในลักษณะที่เปรียบเทียบ “บทสนทนา” (dialogue) ระหว่างกันตลอดเวลา การเล่าเรื่องราวในอดีตในแนวทางนี้เรียกว่า “แนวสร้างอดีต” (construction)⁶

นอกจาก 2 แนวทางนี้แล้ว ยังมีนักประวัติศาสตร์อีกบางส่วนที่เห็นว่า อดีตมิใช่สิ่งที่จะรื้อฟื้นหรือสร้างขึ้นใหม่ตามแนวทางที่กล่าวแล้วได้ ความเป็นจริงในอดีต (historical reality) เป็นสิ่งที่เราไม่อาจรู้ได้ แม้จะมีร่องรอยหลักฐานของอดีตหลงเหลืออยู่ แต่ก็เพียง “มวล” (mass) ที่มีได้มีรูปทรงหรือความหมายในตัวเอง นักประวัติศาสตร์เองต่างหากที่นำ “วัตถุดิบ” ที่เป็นเพียงมวลดังกล่าวนี้มา “ประกอบสร้าง” ขึ้นเป็นเรื่องเป็นราว โดยที่ “ความหมาย” ของสิ่งที่ประกอบสร้างขึ้นนี้ก็อยู่ในสภาพเลื่อนไหลไปตามบริบททางความคิด ค่านิยม อุดมการณ์และ “อำนาจ” ในสังคม โดยไม่อาจมีข้อยุติ หรือไม่อาจยืนยันความเป็นจริงทางประวัติศาสตร์ที่ถูก “ผัดผ่อน” (defer)

ออกไปโดยไม่มีที่สิ้นสุดได้ กระบวนการสร้างหรือเล่าเรื่องราวในอดีตจึงมิได้แตกต่างจากกระบวนการสร้าง “เรื่องแต่ง” (fiction) ประวัติศาสตร์ในแนวทางนี้เรียกกันว่า “แนวรื้อสร้างอดีต” (deconstruction)⁷

ข้อพิจารณาอีกประการหนึ่ง ที่ทำให้ความคิดที่ว่า ประวัติศาสตร์มีแนวทางเฉพาะของตนเองในลักษณะที่กล่าวข้างต้นเป็นปัญหาอย่างมาก คือ ปัจจุบันนักประวัติศาสตร์จำนวนมาก มิได้มุ่งไปในแนวทางการ “เล่าเรื่อง” เท่านั้น แต่ยอมรับทั้งแนวทางและวิธีการหลากหลายในการศึกษา ค้นคว้าเรื่องราวที่เป็นความสนใจ ทำให้ผู้ที่เรียกตนเองว่าเป็น “นักประวัติศาสตร์” ในทางปฏิบัติแล้วมีความแตกต่างจากนักสังคมศาสตร์สาขาอื่นๆ (ในปัจจุบันมีนักประวัติศาสตร์จำนวนมากขึ้นเห็นว่าประวัติศาสตร์เป็นสังคมศาสตร์สาขาหนึ่งด้วย) น้อยลงทุกที ข้อพิจารณาประการนี้มีประเด็นปัญหาที่ตามมาอีกอย่างน้อย 2 ประการ

ประการหนึ่งนั้น การที่นักประวัติศาสตร์สามารถใช้แนวทางและวิธีการหลากหลายย่อมหมายถึงการที่ นักประวัติศาสตร์ไม่จำเป็นต้องมี

⁶ ในวงการประวัติศาสตร์การถกเถียงระหว่าง 2 แนวทางนี้สะท้อนอยู่ในการโต้เถียงระหว่าง Geoffrey Elton ผู้เขียน *The Practice of History* (London: Fontana Press, 1967) และ E H Carr ซึ่งแนวคิดหลักของเขาปรากฏในคำบรรยายที่รวมอยู่ในหนังสือ *What Is History?* (Penguin Books, 1964)

⁷ แนวทางนี้ได้รับอิทธิพลจากบรรยากาสนทางความคิดและอารมณ์ของ “หลังสมัยใหม่” (postmodernism) โปรดดู Alan Munslow, *Deconstructing History* (London and New York: Routledge, 1997) ส่วนที่เป็นภาษาไทย โปรดดู ชีระ นุชเปี่ยม “Postmodernist History วิฤตหรือความก้าวหน้าของประวัติศาสตร์?” *จุลสารไทยคดีศึกษา* ปีที่ 18 ฉบับที่ 4 (พฤษภาคม-กรกฎาคม 2545)

“วิธีการทางประวัติศาสตร์” ที่มีลักษณะเฉพาะของตนใช่หรือไม่ หากนักประวัติศาสตร์สนใจศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคม เช่น การโยกย้ายถิ่นฐาน นักประวัติศาสตร์ก็อาจต้องมีความรู้ความเข้าใจทางทฤษฎีเกี่ยวกับปัจจัยและกระบวนการที่ก่อให้เกิดแรง “push” และ “pull” ที่ช่วยอธิบายการอพยพย้ายถิ่นฐานของประชากร และอาจต้องใช้วิธีการทางสถิติในการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลด้วย หรือนักประวัติศาสตร์ที่สนใจความเปลี่ยนแปลงของสังคมในอดีตก็อาจจะต้องมีความคุ้นเคยกับแนวคิดเกี่ยวกับการจัดระเบียบทางสังคม (social order) ความเปลี่ยนแปลงพัฒนาการของสถาบันทางสังคม เช่น ครอบครัวและชุมชน หรือรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคม เป็นต้น ปัญหาเช่นนี้เองที่ทำให้เราจะแยกพิจารณาเรื่องของ “วิธีการทางประวัติศาสตร์” เป็นการเฉพาะจากเรื่องของแนวทางเฉพาะของประวัติศาสตร์ที่ได้กล่าวแล้ว

อีกประการหนึ่ง ในการค้นคว้าเรื่องราวหรือปรากฏการณ์เฉพาะดังเช่นกรณีตัวอย่างข้างต้น แม้ว่านักประวัติศาสตร์จะมีความมุ่งหมายเพียงต้องการอธิบายกรณีเฉพาะนั้นๆ เท่านั้นก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติก็ดูจะเลียงไม่ได้ที่นักประวัติศาสตร์จะต้องการทำความเข้าใจในเชิงทฤษฎี หรือในแง่ของรูปแบบพฤติกรรมหรือปรากฏการณ์ เพราะความเข้าใจในแง่นี้อาจจะช่วยให้ความเข้าใจกรณีเฉพาะชัดเจนขึ้น หรือ

ในทางกลับกัน ความเข้าใจกรณีเฉพาะที่ศึกษาสามารถจะให้ความกระจ่างแก่กรณีอื่นๆ ได้เช่นกัน ประเด็นเรื่องนี้ที่จริงแล้วก็เกี่ยวกับคุณค่าของการศึกษากรณี (case study) นั้นเอง แต่ก็สร้างความสับสนอยู่พอสมควร

ในการศึกษากรณีเฉพาะนั้น ไม่ว่าจะใช้แนวคิดทางทฤษฎีใดมาช่วยทำความเข้าใจหรือไม่ก็ตาม ย่อมจะมีนัยที่เลยไปจากกรณีเฉพาะนั้นๆ ด้วย หรือที่จริงแล้วเราอาจกล่าวได้เลยว่า การศึกษาค้นคว้าเรื่องราวหรือเหตุการณ์เฉพาะในอดีตไม่ว่าจะด้วยแนวทางหรือวิธีการใด (รวมทั้งในการ “เล่าเรื่อง” ในแนวทางดั้งเดิม) ย่อมจะมีได้มีคุณค่าความหมายเพียงช่วยให้เราเข้าใจเรื่องราวหรือเหตุการณ์เฉพาะนั้น โดยตรงเท่านั้น หากแต่ยังมีคุณค่าความหมายตั้งแต่การเป็น “อุทาหรณ์” หรือ “บทเรียน” ไปจนถึงการบ่งชี้แบบแผนหรือรูปแบบทางพฤติกรรมบางอย่างด้วย นอกจากนั้นในทางกลับกัน การที่นักประวัติศาสตร์จะศึกษาเรื่องราวเฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยไม่มีความคิดที่อย่างน้อยกำหนดไว้เป็น “ประเด็น” ในการชี้แนวทางการค้นคว้า ในทางปฏิบัติแล้วคงเป็นไปได้ไม่ได้ ในแง่นี้นักประวัติศาสตร์ก็คงไม่ต่างจากเจ้าหน้าที่ตำรวจที่สืบสวนคดีอาชญากรรมที่ต้อง “ตั้งประเด็น” ไว้ล่วงหน้าเพื่อชี้นำการสอบสวน ประเด็นที่ตั้งไว้ย่อมเปลี่ยนได้หากข้อมูลที่ได้มาจากการค้นคว้าหรือสืบสวนในเบื้องต้นไม่สอดคล้องกัน

ดังนั้น แม้จะเราจะยอมความคิดที่ว่า นัก

ประวัติศาสตร์ต้องการเพียงแต่จะเล่าเรื่องราว รายละเอียดของเหตุการณ์เพื่อจะรู้ว่า “อะไรเกิดขึ้น” ในอดีตเป็นสำคัญเท่านั้น แต่การยอมรับเช่นนี้ก็ไม่ได้หมายความว่า ผลการศึกษาค้นคว้าของนักประวัติศาสตร์เป็นเรื่องเฉพาะกรณีเท่านั้น โดยไม่มีนัยต่อกรณีอื่นๆ ประเภทเดียวกันเลย ด้วยเหตุนี้ในที่สุดแล้ว นักประวัติศาสตร์แม้จะมีแนวทางเฉพาะของตนเอง แต่ก็คงจะมีได้แตกต่างจากนักวิชาการด้านอื่นๆ ที่สนใจศึกษาอดีตเช่นเดียวกันโดยสิ้นเชิง

ทางออกประการหนึ่งสำหรับปัญหาเช่นนี้ คือ ด้านหนึ่งนั้น เราต้องยอมรับว่ามีแนวทางการศึกษาที่มุ่งเน้นไปที่เหตุการณ์หรือเรื่องราวเฉพาะ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องราวของบุคคล สถาบัน หรือปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมอย่างหนึ่งอย่างใดก็ตาม แต่ในขณะเดียวกัน เราก็ต้องยอมรับเช่นกันว่า การศึกษาค้นคว้าที่มุ่งไปในแนวทางนั้น มิได้มีความหมายหรือให้ความเข้าใจเพียงแค่ว่า “อะไรเกิดขึ้น” ที่เกี่ยวกับเรื่องราวนั้นๆ เท่านั้น แต่มีความนัยเชื่อมโยงไปถึงกรณีอื่นๆ หรือในกรณีทั่วไปด้วย การศึกษาในแนวทางนี้อาจเรียกว่า “แนวประวัติศาสตร์” (historical approach) ซึ่งได้รับการยอมรับว่าเป็นแนวทางอย่างหนึ่งในการวิจัยโดยนักวิชาการที่สนใจเรื่องราวของอดีตโดยไม่จำกัดว่าจะต้องเป็นนักประวัติศาสตร์เท่านั้น

อย่างไรก็ตาม การศึกษาค้นคว้าเรื่องราวของอดีตไม่ว่าจะโดยนักประวัติศาสตร์หรือใครก็ตาม (รวมทั้งนักประวัติศาสตร์ที่สนใจศึกษาอดีตจากแนวคิดและวิธีการของสาขาวิชาอื่นๆ) จะต้องอาศัย “วิธีการทางประวัติศาสตร์” ที่เป็นรากฐานของการศึกษาค้นคว้าทางประวัติศาสตร์ วิธีการทางประวัติศาสตร์ที่กล่าวถึงนี้ คือสิ่งที่จะช่วยให้การศึกษาค้นคว้าในทุกลักษณะและแนวทางนำไปสู่ความรู้เรื่องอดีตในด้านนั้นๆ มีความหนักแน่นเที่ยงตรง และน่าเชื่อถือ ตามที่ได้กล่าวไว้ในตอนต้น กล่าวคือ การศึกษาเรื่องราวหรือเหตุการณ์ในอดีตไม่ว่าจะในรูปแบบหรือแนวทางใด หากไม่ยึดมั่นในจารีตของวิธีการดังกล่าวนี้ ก็ไม่อาจจะยอมรับได้ว่าเป็นการศึกษาเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่น่าเชื่อถือหรือมีคุณค่าในทางวิชาการ สาระสำคัญของวิธีการนี้สรุปได้สั้นๆ ดังนี้

การยึดถือหลักฐาน (source-based)

การศึกษาเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ต้องอาศัยหลักฐาน ไม่มีนักประวัติศาสตร์หรือนักวิชาการที่ค้นคว้าเรื่องราวในอดีตคนใดทำงานได้โดยไม่มีหลักฐาน ซึ่งมีตั้งแต่ร่องรอยของอดีตที่ยังหลงเหลืออยู่ อันได้แก่หลักฐานทางโบราณคดีและศิลปะ ไปจนถึงข้อมูลประเภทบันทึกเรื่องราวต่างๆ เช่น จารึก จดหมายเหตุ พงศาวดาร และตำนาน ที่มีผู้จัดทำหรือรวบรวมไว้ทั้งในยุคสมัยนั้นๆ และในภายหลัง รวมทั้งผลงานการศึกษา

กันว่าโดยนักวิชาการที่มีการนำมาอ้างอิง นอกจากนั้น เมื่อการศึกษาทางประวัติศาสตร์ ขยายขอบเขตความสนใจออกไป หลักฐาน สำหรับการศึกษาค้นคว้าก็มีหลากหลายขึ้น โดย มิได้จำกัดอยู่แต่เฉพาะร่องรอยหรือบันทึก เรื่องราวที่กล่าวแล้วเท่านั้น

ความน่าเชื่อถือของหลักฐาน
(reliability) หลักฐานที่จะนำมาใช้ในการศึกษาค้นคว้าจะต้องมีความน่าเชื่อถือ การจะเลือก นำเอาหลักฐานประเภทใด ขึ้นไหน มาเป็นข้อมูล หลักฐานสำหรับการค้นคว้า ขึ้นอยู่กับว่า หลักฐานนั้นๆ มีความน่าเชื่อถือเพียงใด ซึ่ง หมายความว่าเราจะต้องมีวิธีการประเมินซึ่ง นำหนักความน่าเชื่อถือของหลักฐานข้อมูลต่าง นักประวัติศาสตร์แบ่งประเภทหลักฐานอย่าง กว้างๆ ออกเป็น 2 ชนิด คือ หลักฐานชั้นต้น (primary sources) ซึ่งโดยทั่วไปมักจะถือว่าได้แก่ หลักฐานร่วมสมัย (เช่น จารึกหรือบันทึกคำบอก เล่าของคนร่วมสมัย) และหลักฐานชั้นรอง (secondary sources) คือหลักฐานที่มีการบันทึก รวบรวม หรือ “ชำระ” ในเวลาต่อมา และผลงาน การศึกษาค้นคว้าของคนรุ่นหลัง

นักประวัติศาสตร์ให้ความสำคัญกับ เอกสารชั้นต้นมาก เพราะถือว่าเป็นหลักฐานร่วม สมัย หรืออย่างน้อยใกล้เคียงกับช่วงสมัยที่นัก ประวัติศาสตร์กำลังศึกษาค้นคว้า และในบรรดา หลักฐานชั้นต้น หลักฐานประเภทศิลาจารึกและ หลักฐานทางโบราณคดีและศิลปะก็มักจะถือว่ามี

น้ำหนักความน่าเชื่อถือมากที่สุด สาเหตุส่วนหนึ่ง ก็เพราะเป็นหลักฐานที่มีความคงทน ไม่มีความ คลาดเคลื่อนหรือบิดเบือนจากการคัดลอกต่อๆ มา ในภายหลังเช่นหลักฐานประเภทเอกสาร เช่น จดหมายเหตุหรือพระราชพงศาวดาร ดังนั้น อย่าง น้อยความแม่นยำในแง่ของข้อมูลพื้นฐาน เช่น ศักราช ชื่อบุคคล หรือสถานที่ จึงน่าจะมีมากที่สุด

อย่างไรก็ตาม ในการประเมินความ น่าเชื่อถือ นักประวัติศาสตร์จะต้องดูที่ปัจจัยอื่นๆ ด้วย เช่น ภูมิหลังหรือที่มาของหลักฐานนั้น หลักฐานต่างๆ ล้วนแล้วแต่มีภูมิหลังความเป็นมา โดยเฉพาะภูมิหลังที่เกี่ยวกับเจตนารมณ์และ สภาพแวดล้อมทางการเมือง วัฒนธรรม และอื่นๆ ของผู้จัดทำหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำ หลักฐาน ดังนั้น เราจะต้องคำนึงว่าผู้เขียนหรือ ผู้จัดทำหลักฐานคือใคร มีความเกี่ยวข้องอย่างไร มีเจตนารมณ์ใดหรืออยู่ในสภาพแวดล้อมใดใน ขณะนั้น เพื่อจะได้ประเมินความน่าเชื่อถือของ หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่นำมาใช้ได้อย่าง ถูกต้อง นอกจากนั้น เราอาจจะใช้วิธีการ ตรวจสอบความน่าเชื่อถือของหลักฐานชั้นหนึ่ง กับหลักฐานอื่นๆ เช่น ดูความสอดคล้องระหว่าง หลักฐานประเภทบันทึกกับหลักฐานทาง โบราณคดี หรือตรวจสอบหลักฐานไทยกับ จดหมายเหตุของชาวต่างชาติ เป็นต้น อย่างไรก็ดี หลักฐานแต่ละประเภท เช่น ที่เป็นลายลักษณ์และ มุขปาฐะ อาจจะต้องอาศัยเกณฑ์การประเมินความ น่าเชื่อถือแตกต่างกันไป

การใช้หลักฐาน นอกจากหลักฐานจะต้องมีความน่าเชื่อถือแล้ว การนำหลักฐานมาใช้ก็มีความสำคัญมาก แน่นนอน จริยธรรมขั้นพื้นฐานทางวิชาการคือ จะต้องไม่บิดเบือนหลักฐาน แต่ในทางปฏิบัติการใช้หลักฐานใด หรือไม่เลือกหลักฐานใด ก็เป็นเรื่องอัตวิสัยโดยแท้ ทำให้ไม่อาจหลีกเลี่ยงอิทธิพลจากอคติ ค่านิยม อุดมการณ์ หรือจุดยืนทางความคิดทางวิชาการ แต่อย่างน้อยหากไม่มีการบิดเบือนอย่างจงใจ⁸ ก็ถือว่ายอมรับได้ในทางวิชาการ นอกจากนั้น ในการนำเอาหลักฐานใดมาใช้ก็ตาม เราจะต้องมีความระมัดระวังและไม่เพิกพจน์ความตัวหนังสือที่ปรากฏเท่านั้นแม้กระทั่งในหลักฐานชั้นต้นประเภทศิลาจารึก เพราะล้วนแล้วแต่มีภูมิหลังหรือเจตนารมณ์อันเป็นที่มาของหลักฐานนั้นๆ แม้กระทั่งข้อมูลพื้นฐาน เช่น ศักราช ก็จะถูกบันทึกตามจารีตและคติความเชื่อในขณะนั้น

ตัวอย่างสำคัญของเรื่องนี้ คือ หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่เป็นเอกสารโบราณของไทยบางชนิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระราชพงสาวดารกรุงศรีอยุธยาที่เรียกว่า “ฉบับพิสดาร” (มีเนื้อหารายละเอียด) ส่วนใหญ่มีการ “ชำระ” และเรียบเรียงขึ้นใหม่ในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์นี้เอง ทำ

ให้เนื้อหาในพระราชพงสาวดารกรุงศรีอยุธยาสะท้อนการวินิจฉัยเชิงคุณค่า (value judgement) ของราชสำนักซึ่งเป็นผู้ดำริเริ่มให้มีการชำระดังกล่าวขึ้น ศาสตราจารย์ ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้ศึกษาเปรียบเทียบพระราชพงสาวดาร “ฉบับพิสดาร” ต่างๆ กับบางส่วนของพระราชพงสาวดารที่เข้าใจกันว่าทำขึ้นในสมัยอยุธยาตลอดจนเอกสารประวัติศาสตร์อยุธยาอื่นๆ เพื่อจะตรวจสอบส่วนที่คาดว่าถูก “ชำระ” หรือดัดแปลงแก้ไขโดยราชสำนักรัตนโกสินทร์ ไม่ว่าจะในแง่ของการขยายความเดิมเกินความเป็นจริง การเน้น การตัดทอนโดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ การสอดแทรก หรือการเพิ่มเติม เป็นต้น ข้อสรุปสำคัญประการหนึ่งจากการศึกษาเรื่องนี้ คือ การชำระพระราชพงสาวดารกรุงศรีอยุธยาในสมัยรัชกาลที่ 1 ก็เพื่อเตือน “ราชวงศ์บ้านพลูหลวง” ซึ่งเป็นราชวงศ์สุดท้ายของสมัยอยุธยา และเพื่อยึดถือเอาค่านิยมศาสนาพุทธเป็นหัวใจหลักในการปกครอง⁹

หลักฐานที่ผ่านการชำระเรียบเรียงขึ้นใหม่ย่อมจะยังมีคุณค่าในฐานะของการเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์อยู่อย่างแน่นอน ปัญหาสำคัญอยู่ที่การนำมาใช้โดยนัก

⁸ การศึกษาเรื่องราวของค่ายกักกันและการเข่นฆ่าชาวยิวระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 (Holocaust) ที่ถือเป็นอาชญากรรมร้ายแรงของพวกนาซี โดยนักวิชาการแนว “หลังสมัยใหม่” บางคนเห็นได้ชัดว่า มีการบิดเบือนที่สะท้อนอิทธิพลทางความคิด anti-Semitism

⁹ โยเนะ โอะ อิชิอิ “ข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับ ‘พระราชพงสาวดาร’” ใน วินัย พงศ์ศรีเพียร (บรรณาธิการ) *ข้อมูลประวัติศาสตร์ไทยสมัยอยุธยาจากเอกสารไทยและต่างประเทศ* (นครปฐม: ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร 2528): 22

ประวัติศาสตร์ ที่จะต้องรับรู้เกี่ยวกับภูมิหลังความเป็นมาของหลักฐานเช่นนี้และนำมาใช้อย่างระมัดระวัง นอกจากนั้น หลักฐานประเภทนี้อาจจะนำมาใช้ในลักษณะของการเป็น “หลักฐานชั้นต้น” นั่นคือ มิได้นำมาใช้เป็นหลักฐานเกี่ยวกับเรื่องราวที่ผ่านมาของสมัยอยุธยา และใช้เป็นหลักฐานที่บ่งชี้โลกทัศน์และหลักคิดในทางการปกครองของสมัยรัตนโกสินทร์ เช่น ในเรื่องการยึดถือเอาค่านิยมศาสนาพุทธเป็นหัวใจหลักของการปกครองดังกล่าวแล้ว

การตีความ (interpretation) หลักฐานต่างๆ มักจะมีได้มีความหมายด้วยตัวของมันเอง เรื่องราวของอดีตที่เป็นผลจากการศึกษาค้นคว้าไม่ว่าจะเป็นในลักษณะของการรื้อฟื้นหรือสร้างขึ้นมาตามแนวทางที่กล่าวแล้วก็ตาม เป็น “เรื่องราว” (หรือ “เรื่องเล่า”) ที่มาจากการตีความและเรียบเรียงขึ้นโดยผู้ศึกษาค้นคว้าเป็นสำคัญ นักประวัติศาสตร์จะยึดถือหลักการง่ายๆ ว่าต้องไม่ตีความเกินกว่าหลักฐาน อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติ นักประวัติศาสตร์มักต้องอาศัยการสันนิษฐานจากร่องรอยหลักฐานที่มีอยู่เพื่อให้เห็นสภาพที่เชื่อว่าอาจจะใกล้เคียงกับความเป็นจริงในอดีต แต่เส้นแบ่งระหว่างการสันนิษฐานอย่างมีเหตุผล (reasoned guess) เช่นนี้กับการคาดเดาที่มีลักษณะเป็นการคิดเอาเอง (speculation) ก็ยากที่จะกำหนด การเลือกระหว่างการยึดหลักฐานอย่างเคร่งครัด (ที่อาจจะทำให้ไม่ได้

“เรื่องราว” อะไรเลย) และการตีความที่อาจจะไกลไปจากหลักฐาน (over-interpretation) จนเป็นการคาดเดา ก็อาจจะยากมาก

ความหลากหลายของประวัติศาสตร์

ปัจจุบันการศึกษาเรื่องราวของอดีตมีความหลากหลายอย่างมาก เพราะถือว่าทุกลักษณะของสังคมมนุษย์ในอดีต รวมทั้งบุคคลที่ไม่ว่าจะเป็นคนชั้นสูงหรือ “คนเล็กๆ” (small man) ในสังคม เป็นเรื่องราวที่จะให้มีการศึกษาในทางประวัติศาสตร์ได้ทั้งสิ้น จนมีคำกล่าวว่า “ไม่มีอะไรที่ไม่มีเรื่องราวที่จะเล่า” ผลสำคัญที่ตามมาในแง่ของการวิจัยคือ มีความหลากหลายอย่างมากทั้งในแนวทางและวิธีการศึกษาค้นคว้าเรื่องราวของอดีต แม้การศึกษาทางประวัติศาสตร์จะมีรากฐานอยู่ที่หลักฐาน แต่หลักฐานก็มิได้จำกัดอยู่ที่การศึกษาค้นคว้าในหอบจดหมายเหตุเป็นหลักอีกต่อไป

ประวัติศาสตร์แนวดั้งเดิม (traditional history) เราอาจจะเรียกการค้นคว้าเรื่องราวในอดีตที่เป็นกรณีเฉพาะ ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาเรื่องราวของชาติ บุคคลบางคน เหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ด้านใดด้านหนึ่งก็ตาม ว่าเป็นการศึกษาในทางดั้งเดิม การศึกษาประวัติศาสตร์ในแนวทางนี้ ที่เรียกว่า “แนวประวัติศาสตร์” ดังที่กล่าวแล้ว ถือว่าเป็นแนวทางหนึ่งในการวิจัยที่นักวิชาการสาขาอื่นๆ ก็สามารถจะนำไปใช้เพื่อศึกษาค้นคว้าเรื่องราวที่ตนสนใจได้ แนวทางนี้

ปัจจุบันได้รับความสนใจน้อยลงเพราะนักวิชาการด้านต่างๆ มักจะมีจารีตทางวิชาการเฉพาะของตนเองและไม่ยอมรับว่า “แนวประวัติศาสตร์” ก็เป็นแนวทางหนึ่งในการศึกษาค้นคว้า

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น (local history) การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมิได้มีนัยของการศึกษาเรื่องราวของท้องถิ่นในเชิงพื้นที่เท่านั้น หากแต่ยังบอกถึงพัฒนาการของโลกปัจจุบันที่ว่าจุดเน้นมิได้อยู่ “ชาติ” หรือความเป็นชาติเท่านั้น เพราะยังมีท้องถิ่น ชุมชน หรือภูมิภาคต่างๆ ในกายสังคมชาตินั้นที่มี “ตัวตน” ทางความคิด วัฒนธรรม สิทธิ และอื่นๆ ด้วย

ประวัติศาสตร์ประชาชน (people's history or “history from below”) นอกจากการศึกษาเรื่องราวของอดีตจะหันมาให้ความสนใจเรื่องราวของท้องถิ่น ชุมชนหรือภูมิภาคต่างๆ ภายในชาติแล้ว ยังเริ่มสนใจเรื่องราวของ “คนเล็กๆ” หรือคนทั่วไป รวมทั้งคน “ชายขอบ” หลากหลาย นอกเหนือไปจากชนชั้นนำในสังคมที่เป็นจุดสนใจเดิมด้วย นัยสำคัญของการศึกษาเรื่องราวของประชาชนหรือ “คนเล็กๆ” ก็คือ เป็นการสะท้อนความเป็น “ประชาธิปไตย” ของประวัติศาสตร์ กล่าวคือ คนเหล่านี้ไม่เพียงแต่มีความเป็นมาในอดีตเท่านั้น แต่ต้องการจะเข้ามามีสิทธิมีส่วนในการ “สร้าง” ประวัติศาสตร์ของตนเองอีกด้วย

ประวัติศาสตร์ความคิดของประชาชน

(history of mentalities) ประวัติศาสตร์ในแนวนี้นี้มีชื่อเรียกอย่างอื่น เช่น ประวัติศาสตร์วัฒนธรรม (cultural history) ซึ่งมิใช่ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมในความหมายดั้งเดิมของการศึกษาพัฒนาการของแบบแผนทางวัฒนธรรมและความก้าวหน้าเชิงสร้างสรรค์ด้านต่างๆ ของสังคมใดสังคมหนึ่ง แต่มีความหมายอย่างเดียวกับ “histoire des mentalités” ของสำนัก *Annales* ของฝรั่งเศส ประวัติศาสตร์แนวนี้เห็นว่า ประชาชนคนธรรมดาามีโลกทัศน์และความคิดของเขาเอง มิใช่แต่เพียงเป็นฝ่ายรับความคิดและแบบแผนทางวัฒนธรรมที่กำหนดมาจากเบื้องบนเท่านั้น เป็นความพยายามที่จะเข้าใจว่า ประชาชนคนธรรมดา คิดอย่างไร เข้าใจโลกและความเป็นจริงอย่างไร และสะท้อนวิธีคิดเช่นนั้นออกมาในลักษณะใด

ที่กล่าวมานี้เป็นเพียงตัวอย่างแนวทางการศึกษาค้นคว้าเรื่องราวของอดีตที่ขยายขอบเขตกว้างออกไปจากแนวทางดั้งเดิมมาก ทำให้ “วิธีการ” ในการศึกษาเรื่องราวเหล่านี้มีความหลากหลายไปด้วยแน่นอน ในการศึกษาค้นคว้าเรื่องนั้นๆ นักวิชาการจะต้องยึดจารีตของ “วิธีการทางประวัติศาสตร์” ดังที่ได้กล่าวแล้ว แต่ประเด็นเรื่อง “หลักฐาน” ซึ่งรวมไปถึงการได้มาซึ่งหลักฐานต่างๆ การประเมินความน่าเชื่อถือ ตลอดจนการวิเคราะห์และตีความหลักฐาน มี

ความหลากหลายและยุ่งยากซับซ้อนมากขึ้นด้วย
คำบอกเล่าของผู้คน วรรณกรรมและนิทาน
พื้นบ้าน เพลงกล่อมเด็ก แผ่นเชิยมิซีในโบสถ์
หรือศาลเจ้า ฯลฯ สามารถจะนำมาใช้เป็น
หลักฐานในการศึกษาค้นคว้าได้ทั้งสิ้น

พรมแดนการศึกษาคิดเปิดกว้างอย่าง
ที่เคยเป็นมาก่อน โดยที่แนวโน้มปัจจุบันคือการ

หยิบเอาเรื่องราวในชีวิตประจำวันมาเป็นประเด็น
ในการศึกษาค้นคว้า หากจะลองสำรวจหิ้งหนังสือ
ประวัติศาสตร์ในร้านขายหนังสือปัจจุบัน เราจะ
เห็นชื่อเรื่องหลากหลายที่สะท้อนแนวโน้ม
ดังกล่าวได้เป็นอย่างดี เช่น

“Clean: History of personal hygiene & purity”

“A History of Radio Four”

“Choice: The story of birth contraception”

“Warm and Smug: The history of the bed”

“Wood: Craft, culture, history”

“Black Gold: A dark history of coffee”

“Meals to Come: A history of the future of food”

“Food in World History”

“Salt: A world history”

“Uncommon Grounds: The history of coffee and how it transformed our world”

“Oak: The frame of civilization”

“Southeast Asian Lives: Personal narratives and historical experiences”